PRIENŲ LOPŠELIS – DARŽELIS „SAULUTĖ“

PRANEŠIMAS „KALBA – PAGRINDINĖ BENDRAVIMO PRIEMONĖ“

(skirta tėvams ir pedagogams)

Parengė: priešmokyklinio ugdymo pedagogė
S. Leonavičienė

Prienai, 2013 – 2014 m.m.

KALBA – PAGRINDINĖ BENDRAVIMO PRIEMONĖ

Kalba – neatsiejama žmogaus gyvenimo dalis. Kalba mums leidžia bendrauti su kitais: dalytis mintimis, jausmais, prisiminimais. Megzdami ir palaikydami socialinius ryšius, perimame ankstesnių kartų patirtį ir sukauptą žmogaus bei pasaulio pažinimą, pasijuntame esantys vienos visuomenės, vienos tautos – unikalios ir nepakartojamos bendruomenės – dalimi. Tik bendraudami su kitu mes suvokiame savąjį AŠ, savo individualumą, jį išreikšdami kalba. Kalba mums suteikia galimybę išreikšti savo kūrybinį potencialą, meninius polinkius, kurti grožinę literatūrą, patirti estetinį malonumą. Kiekvienam iš mūsų kalba – tai pagrindinė bendravimo priemonė, vartojama įvairiose situacijose. Vien dėl gebėjimo fiksuoti kasdieninius bendravimo įvykius, kalba tampa būdu pažinti patį žmogų, visuomenę.

Kalba – pagrindinė žmonių bendravimo priemonė, todėl keičiantis visuomenės bendravimo kultūrai kinta ir pati kalba. Lietuvių kalboje per metus atsiranda begalė naujų žodžių, todėl ji sparčiai kinta. Kalbininkės ir dėstytojos Jurgitos Girčienės teigimu, kalbos kitimą įtakoja ekonominio, politinio, kultūrinio gyvenimo pokyčiai. Prie kalbos kitimo labiausiai prisidėjo masinės informavimo priemonės, komunikacinės technologijos. Visuomenėje atsirado poreikis bendrauti rašant žinutes mobiliuoju telefonu ir keistis informacija el. paštu. Šis visuomenės procesas lėmė, kad dabartinis lietuvis nemoka rašyti lietuviškais rašmenimis, nes tekste daugiau rastume angliškų raidžių nei lietuviškų. Nebemokama rašyti rašytinėmis raidėmis, o taip pat ir emocijų nemokam reikšti žodžiais – net ir lietuviškuose tekstuose gausu šypsenėlių bei veidukų. Pradinėse klasėse dailai rašydavom lietuviškas rašytines raides, vyresnėse klasėse jų pusės jau nebeliko. Nors lietuvių kalba ir mažiausiai pakitusi Europoje, tačiau vis tiek labai svarbu ne griauti, o puoselėti ją.

Kalba ir skaitymas – tarsi ilga kelionė, kuri išmoko žmogų gėrėtis žodžiu, jo melodija, sukurtu vaizdu ir skambesiu. Suaugusieji turėtų stengtis suformuoti pagarbų vaiko santykį su knyga. Svarbu ugdyti nuostatą, kad pasaulis knygose įdomus, įvairus, gražus, žaismingas, kupinas pavojų ir nuotykių. Komunikavimo kompetencija yra kūrybinė žmogaus kalbinės veiklos rūšis, neatsiejama nuo jo gebėjimo bendrauti, dalintis mintimis bei kurti. Šiandieną, sparčiai plėtojantis ekonomikai, įvairioms technologijoms (kompiuteriams, mobiliesiems telefonams) mąžta žmonių noras bendruti tarp savęs. Dažniausia neturėdami laiko, o dažnai ir noro susitikti su žmogumi, paskambiname jam ar rašome žinutes. Užuot bendravę su tėvais ir kitais šeimos nariais, vaikai namuose vis dažniau leidžia laisvalaikį žaisdami įvairius kompiuterinius žaidimus ar naršydami po internetą. Bendrauja su draugais siųsdami SMS žinutes, o susitikę sėda žaisti kompiuterinių žaidimų, kuriuos žaidžiant žodinės kalbos jiems nereikia. Visa tai skurdina žodyną, atpratina nuo tiesioginio bendravimo, todėl labai svarbu ugdyti komunikavimo kompetenciją nuo pat mažens. Laisvai bendraujantis žmogus ne

tik geriau prisitaiko prie jį supančios aplinkos, turi daugiau draugų, bet šiandieninėje visuomenėje jaučiasi saugesnis. Sprendžiant šias problemas, svarbiausias vaimuo atitenka suaugusiems: tėvams, seneliams ir pedagogams. Kaip komunikavomo kompetencija galėtų būti plėtojama namuose: nuolat bendraujant, dalinantis mintimis, patirtais išgyvenimais, įspūdžiais, aptariant matytus filmus, perskaičius knygas ir t.t. Svarbu, kad ir tėvai ir vaikai suprastų, kokią didelę įtaką žmogaus komunikabilumui daro skaitymas, pasakojimas, bendravimas. Mokslinė, grožinė, informacinė literatūra ne tik žmogų turtina, suteikia žinių, bet ir moko taisyklingos, sklandžios kalbos, plėtoja kalbinį žodyną.

Mažas gimė, didis augo

Augdamas vaikas įgyja daug gyvenimiškos patirties. Vaiko judrumas, veržlumas, įgimtas noras paliesti, išbandyti, tyrinėti leidžia jam įgyti ne tik patirties, bet ir žinių, vertybių bei suvokimo apie jį supantį pasaulį. Pažindamas pasaulį jis kartu mokosi bendrauti, kalbėti, keistis patyrimu, išgyvenimais. Komunikavimo kompetencija viena iš svarbiausių ugdomų kompetencijų. Ji laikoma vaiko mąstymo, gero mokymosi, sėkmės gyvenime pagrindu.

Skirtingų aplinkų ir kultūrų normalūs vaikai suprasti ir vartoti kalbą išmoksta per labai trumpą laikotarpį. Vaiko kalbos raidos pradžia – motinos įsčiose. Naujausios dar negimusio vaiko programos siūlo maždaug 6-7 nėštumo mėnesį nuolat kalbinti mažylį, skaityti jam pasakas, deklamuoti eiles. Gimę tokie vaikai būna labiau prieraišūs, aktyvesni, linksmesni. Jie išsiskiria greitesne fizine raida, ankščiau ir taisyklingiau pradeda kalbėti, jų žodynas nepalyginamai turtingesnis nei vienmečių. Ankstyvas supažindinimas su knygomis – raštingumo (skaitymo ir rašymo) pradžia: jis skatina akių koordinaciją, padeda pastebėti knygelių, paveikslėlių formų, spalvų panašumus ir skirtumus, skatina vaizduotę. Ikimokykliniais metais vaikai pajėgūs suprasti rašytinės kalbos ženklų sistemą taip pat lengvai, kaip ir kalbėjimo ypatumus, nes kai tik susiformuoja vaiko psichinės veiklos struktūros, leidžiančios jam išmokti šnekamosios kalbos, tuo pat metu gimsta gebėjimas perprasti rašytinę kalbą. Labai svarbu, kad vaiką suptų ,,raštinga“ aplinka., kuri tuos gebėjimus skatintų. Taip pat svarbu, kad nebūtų tikimasi iš visų vaikų vienodų veiksmų ir reakcijos bei vienodo rezultato. Tik viena nenuginčijama – šešerių septynerių metų vaikui mokytis skaityti ir rašyti jau per vėlu. Jau būna praėjęs sensityvusis periodas, ypač palankus mokytis rašto. Galimas dalykas, jog vaikas taip ir niekada nepasinaudos prigimties jam duotais sugebėjimais.

Vaiko raštingumo samprata

Raštingumas – vaiko gebėjimas orientuotis įvairių ženklų ir simbolių pasaulyje. Raštingumas dažniausia suprantamas, kaip rašytinė vaiko kalba. Bet ji neturėtų būti atskiriama nuo sakytinės vaiko

kalbos, nes yra su ja susipynusi. Raštingumą plėtoja suaugusiojo ir vaiko pokalbiai lydimi įvairiausių klausimų, paveikslėlių, žaidimų, filmų siejant viską su vaiko patirtimi, išgyvenimais, vaizduote:

- Jei tavo katytė galėtų kalbėti, ką tau papasakotų?
- Pagalvok, kaip dar galėtų būti naudojama lovytė, kurioje tu miegi?
- Ką darytum, jei rytą atsibustum paukščio lizde?

Kalbėkimės su vaiku apie įvairiausius dalykus. Skaitydami knygeles su vaiku kalbėkime:

- Prieš skaitymą, skaitydami ir perskaitę;
- Knygelės istoriją susiekime su jo gyvenimo įvykiais;
- Kalbėdami su vaiku, jam skaitydami, paisykime principo „akys-akys“;
- Vartokime vaizdingus posakius;
- Atkreipkime vaiko dėmesį į paveikslėlius, puslapio rašmenis ir t.t.

Turidndami vaiko sakytinę kalbą, plėtotume ir jo pažintinę kompetenciją, skatintume socialinę bei emocinę brandą. O tai mums padėtų kloti rašytinės kalbos pagrindus. Rašytinė kalba yra paties vaiko veikla. Rašytinę vaiko kalbą sudaro rašymas ir skaitymas – vaiko gebėjimai perduoti savo mintis, jausmus, patirtį ženklais (piešiniu, vaizdu, simboliais, raide, žodžiu), atpažinti grafiškus vaizdus (tai, kas nupiešta), raides, žodžius bei susieti juos su prasme – su tuo, kas matyta, girdėta, išgyventa, sužinota. Rašymas yra procesas, leidžiantis vaikui regimaisiais ženklais išreikšti tai, ką jis jaučia, mato, girdi. Vaiko rašymas yra egocentriškas. Tai konkretaus vaiko saviraiška, džiaugsmas ir žaidimas, atitinkantis realius jo tikslus.

Skaitymas – sudėtingas procesas, leidžiantis vaikui suprasti atspausdintą kalbą. Jis remiasi vaiko gebėjimais įžvelgti aplinkos simbolių, formų, garsų panašumus ir skirtumus. Vaikas skaitymui turi būti subrendęs. Vaiko skaitymo kompetencijos lygis priklauso nuo jo pažintinių, socialinių ir emocinių galių. Todėl vaikai rašyti ir skaityti pradeda skirtingai. Rašyti pradedama vertikaliomis ir horizantaliomis keverzonėmis, apskritomis ir tiesiomis linijomis, karakuliais. Vėliau, 3 – 4 savo gyvenimo metais vaikai parašo įvairių raidžių elementų, kopijuoja raides ir žodžius. Domisi raide ir garsu – penktaisiais metais. Šeštaisiais metais pradedama kopijuoti ir rašyti savo vardą ir kitus prasmingus ir beprasmius žodžius. Kad vaikas skaityti ir rašyti mokytųsi remdamasis savo patirtimi ir darydamas atradimus, jį supnčioje aplinkoje turėtų būti daug spausdintos medžiagos: įvairiausių tekstų, dainų, knygų, eilėraščių, žurnalų, enciklopedijų, albumų, bilietų, kalendorių, instrukcijų, laikraščių. Grupėje taip pat patartina turėti rašomųjų mašinėlių, kompiuterių klaviatūrų, kurie padėtų vaikui perteikti savo mintis ir išgyvenimus. Viena iš rašymo ir skaitymo sąlygų yra vaiko patirtis. Kuo ji turtingesnė, kuo dažniau jis skatinamas ją sakyti žodžiais, reikšti įvairiais simboliais – piešiniu, raide, žodžiu, mimika, pantomimika, kuo daugiau žaismės, tuo lengviau vaiko kalba skatina

jo raštingumo saviraidą. Svarbu plėsti vaiko kalbinę išraišką - kad jis matytų ir jaustų, kad tai, ką sako, visiems labai svarbu, kad tai, ką pasakė, - užrašoma ir kad, tai, kas parašyta, - galima perskaityti.

Asmeninis vaiko patyrimas. Tai galėtų būti ekskursijos, lankymasis edukacines programas įgyvendinančiose parodose, muziejuose, cirke, parduotuvėse. Svarbu skatinti vaiko interesą atviraisiais klausimais. Kalbėtis su vaikai „čia“ ir „dabar“ nuolat plečiant jo sakytinės kalbos horizontus.

Vaiko pasakojimas. Stengtis užrašyti autentišką vaiko šneką: paįvairinamą krenkščiojimų, pertarų, išlaikant gyvą stilių, kalbėsenos kaitos ypatumus. Rašant tai, garsiai skaitoma. Taip padedama vaiko supratimui, kad sakytinė kalba glaudžiai siejasi su rašytine. Tekstas kabinamas sulig akimis šalia kitų vaikų pasakojimų, prigalvojama įvairių užduočių: rasti kurio nors vaiko pasakojimą ir „perskaityti“, ką pats papasakojo; nukopijuoti žodžius, rasti kokį nors žodį ir kt. Visa tai padėtų nuo sakytinės kalbos pereiti prie rašytinės ir vaiko kalbėjimui virsti jo rašytine kalba.

Vaiko žaidybinės veiklos. Vaiko kalbinė kompetencija neturėtų būti atskiriama nuo pažintinės. Kiekviena diena ugdymo institucijoje turėtų padėti kaupti patirtį, geriau pažinti aplinką, atverti sudėtingą ir įvairų kalbinės raiškos pasaulį. Kalbinę raišką sąlygoja įvairiausia vaiko veikla. Labai svarbu kasdieniniame grupės gyvenime kasdien vartoti rašytinę kalbą. Dideliuose popieriaus lapuose užrašykime grupės vaikų mintis apie gamtą, jos reiškinius, jų atsakymus į klausimus po išvykų, švenčių. Vaikams svarbu pamatyti, kaip jų mintys atrodo popieriuje užrašytos. Svarbu, kad jas visi gali „perskaityti“. Mokydamiesi parašyti kokį nors žodį, vaikai turi jį nuolat kartoti, girdėti. Rašytinė kalba vartotina ir žaidžiant įvairius vaidmeninius žaidimus „namų‘‘ temomis: valgių gaminimas, telefonų knyga, pinigai, bibliotekos temomis, parduotuvės temomis, pastatų pavadinimų su galvojimas; užrašant vaiko nutikimus, pasakojimus, rašant „Ryto žinias“, laiškus, pasveikinimus ir t.t.

Knygos ir spaudiniai. Vaiko rašymo ir skaitymo kompetenciją kaupti padeda žinojimas, kad bet kurią knygą ar spaudinį sudaro: viršelis, autorius, pavadinimas, turinys, o puslapyje ar lape yra žodžiai, kuriuos galima garsiai perskaityti, kurie kalba apie aplinką, pasaulį, įdomybes, norus, išgyvenimus. Spaudmenys (raidės, ženklai) ir spaudiniai (knygos, laikraščiai ir t.t.) būna įvairios formos, įvairaus turinio, o raidės rašomos įvairiu šriftu. Žinojimas gimsta ką nors praktiškai veikiant. Pvz. leidžiant savo knygelę. Tai galėtų būti visos grupės vaikų knyga. Galima pasiūlyti tokias temas: „Kur važiuosim vasarą“, „Ką mes veiksmie mokykloje“, „Kaip mes leidome savaitgalį“ ir pan. Knygelę sutvarkius ir įrišus nuolat skaitoma, prisimenama ir laikoma vaikų bibliotekėlėje. Asmeninė vaiko knyga: tai galėtų būti knyga apie jį patį, jo norus, artimuosius, išvykas: „Ką mėgsta mano

mamytė“, ,,Mano šeima“, ,,Mano geriausi draugai“, „Ką aš norėčiau auginti namuose?“ ir pan. Tik svarbu nurodyti knygelės autorių, dailininką ir t.t. Galima kurti knygas apie daiktus, augalus, gyvulius, žmones. Tokių knygų leidybai ypač tinka laikraščiai, žurnalai ir kt. spaudiniai. Šių knygelių išleidimo kelias galėtų būti toks: auklėtoja pagamina korteles su užduotimis: iškirpk nuotraukas su nufotografuotais žmonėmis, suklijuok; pasakyk, ką jie, tavo manymu, sako, ko jie nori, apie ką jie kalbasi ir t.t. Taip pat galima leisti su vaikais knygeles apie miestus, namus, mašinas, žaislus. Kurti knygeles apie tai, kuo jis gyvena, kas yra šalia vaiko: ,,Mano namas“, ,,Mūsų sodas“, ,,Pavasaris“, apie tėvų profesijas, gydytojus, policininkus ir t.t. Vaikas išmoksta skaityti skaitydamas, o rašyti rašydamas. Per tokias praktines veikas jis perpranta, kad tekstas skaitomas ir rašomas nuo viršaus į apačią, kad tarp žodžių paliekami tarpeliai.

Žaidybinės dienos. Vardo pirmosios raidės diena (jis ieško aplinkoje daiktų, kurių pavadinimai prasideda pirmąją raide, ieško savo pirmos ir paskutinės raidės knygose, laikraščiuose, žurnaluose; visų savo vardo raidžių ieškojimas žodžiuose); visų objektų, kurių pavadinimai prasideda nurodyta raide ieškojimas grupėje, aikštelėje, gatvėje (augalai, transportas, gyviai ir t.t.); savo vardo raidžių žodynėlio leidyba - auklėtoja surašo visas vardo raides, o vaikai ieško, kerpa klijuoja paveikslėlius prasidedančius ta raide; registracija atėjus į grupę – sudėliojant savo vardą ar pasirašant jei moka.

Anot V. Daujotytės, protas yra prabanga. Rašytinė kalba – vienas iš tos prabangos laiduotojų, nes kalba yra ne tik bendravimo, bet ir mąstymo priemonė. Vaiko pažintinė ir kalbinė raida vyksta vienu metu. Kaip negalima atimti iš vaiko aplinkos, praeities, dabarties ir ateities, negalima atimti ir rašytinės kalbos – motyvuotos ir individualizuotos. Ir ne tik darželyje. Mokykloje – taip pat.